نویسنده:پوهندوی آصف بهاند

تاریخ:۲۰۱۵/۰۲/۱۲

د کوچنیانو ادبیات

تاریخي پس منظر، اوسنی حالت

څلورمه برخه

په پښتو ادب او پښتني ټولنه کې کوچنیان داسي بې برخي دي لکه د الفت صاحب په «خیرات» نومي نثر کې چې ړوند او شل بې برخي وو. که پښتو ادب له هماغه لومړني لاس ته راغلي شعر نه را پیل کړو، کوچنیانو ته په ټاکلي ډول هیڅ داسي څه چې د هغه د هڅوني او پوهوني تکل دي په کې شوی وي، نه تر سترګو کېږي.
که د کوچنیانو د ادب دا تعریف چې: هغه څه چې د کوچنیانو له پاره په زړه پورې وي، ښه وي، سمه لار ورته وښيي، د هغوي هنري تنده او ذوق ارضا کړای شي او په راتلونکي ژوند باندي د دوی باور حاصل کړي، هغه د دوی ادب بلل کېږي، د منل شوي تعریف د نه شتون په صورت کې عجالتاً په نظر کې ولرو، د پښتو ادب له هماغه پیل نه تر لسمي هجري پیړۍ پورې یوازې څو اخلاقي نصایح لیدلای شو او بس. د زرغوني له بوستان څخه را پاتي یوازېنی حکایت یوازې یو اخلاقي نصیحت ګڼل کېږي. دغه شعر د پټې خزانې له برکته تر موږ پورې را رسیدلای دی. څو بیتونه یې دا دي:

هــو پوهانو ځان ایري کړ
لـه لویني یې ځـان پرې کړ
څـوک چې ځان ته ګوري تل
خدای تـه نـه شي کـړای کتل
لــویي تـل پـه ګفتار نــه ده
لـو خـبره پـه کــار نــه ده
تــواضـع بــه دې سر لوړ کا
تکبـر بــه دې تـل خـوړ کــا

(پټه خزانه، د محمد بن داود،دویم چاپ، د پوهني وزارت خپرونه،۱۳۳۹ کال، ۱۹۴مخ)
دا او دې ته ورته نصایح په هغه وخت کې ځکه د کوچنیانو په روزنه کې دومره اثر نه درلود چې سواد ډېر عام نه و چې د کوچنیانو روزلو ته دې د ادبیاتو له لارې پاملرنه وشي.
بیا د روښانیانو په دوره کې هم پرته له نصیحتونو، د پام وړ کوم شی نه تر ستر ګو کېږي. له دې را وروسته بیا د ملا الف هوتک «نصیحت نامه او بحر الایمان» ځکه د پام وړ ده چې له «بحرالایمان» نومي اثر څخه چې کوم یوازېنی شعر د پښتانه شعرا لیکوال علامه حبیبي را نقل کړی دی، فرزند(زوی یا لور) ته په خطاب کې ویل شوی دی. په دې ترتیب:

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼي پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په خیر و لولئ

راشه واوره ای فرزنده
تـا تـه وایـم ارجـمـنـده

(حبیبي عبدالحی، پښتانه شعرا، لومړی ټوک، پښتو ټولنه، ۱۳۲۰ کال، ص ۷۶)
له دې دورو نه چې لږ وړاندې قدم کېږدو، د خوشال زماني ته رسیږو او د چا خبره لږې لاړې مو تیرېږي.ځکه چې د خوشال په منظومو او منثورو آثارو کې د ماشوم ځیره کورو. هلته کورو چې څنګه د ده په آثارو کې د ماشومانو ژوند اوروزلو ته پام شوی دی.
خوشال په خپلو آثارو کې ځای، ځای د کوچنیانو د زوکړې، ښووني روزني، لوبدو او په راتلونکي ټولنه کې د هغو د سیاسي او ټولنیز دریځ په باب بحثونه او خبرې کړې دي چې ځیني یې لکه د تیرو شاعرانو په شان اخلاقي نصایح دي او ځیني یې په ربنتیا دهغه وخت د شرایطو او غوښتنو له مخې د کوچنیانو د روزلو له پاره اړیني خبرې دي.
که د خوشال د لاس ته راغلو او چاپ شوو آثارو له لوستلو وروسته د هغه د ښووني روزني فلسفي ته ځیر شو، هلته لیدل کیږي چې خوشال د کوچني د زیږیدو، لوبدو، خوراک، څښاک، پوشاک، ښووني روزني او د ماشوم ژوند او په پای کې د هغه لیک لوست او ادب ته په خپل وار سره اشارې کړې دي.

د خوشال په آثارو کې تر ټولو د پام وړ اثر چې د کوچنیانو په باب بحث او خبرې په کې راغلي دي، هغه دستار نامه ده. زه د خوشال دستار نامې ته د هغه وخت د پښتنو اساسي قانون وایم. خوشال په دستار نامه کې د یو مشر له پاره هغه ځانګړني په نښه کړې دي چې د هغو په لرلو سره یو شخص کولای شي د قوم، اولس او یا ټولني مشري وکړي. خوشال د مشری ټولي ځانګړني په دستار نامه کې را ټولې کړې دي.
په دستار نامه کې د نثر په ژبه یوه مقدمه، شل هنرونه، شل خصلتونه او یو خاتمه راغلي ده چې د هغه وخت د ټولني او حکومتدارۍ ښه هنداره یې ګڼلای شو. خوشال د نوي نسل او په راتلونکي ټولنه کې د هغو د رول د مهموالي په خاطر د دستار نامې په شلو هنرونو کې یو هنر(دولسم هنر د اولاد دتربیت) د ماشومانو له پاره ځانګړی کړی دی .
خوشال په علمي ډول د کوچنیانو روزلو ته له هماغه لومړني پړاو نه چې حتی د اوسني وخت غوښتنه هم ده، د پام کولو غوښتنه کوي. خوشال وایي له هغه وخت نه چې د ماشوم وجود د مور په نس کې د جوړیدو په مرحله کې وي، باید روزلو ته یې پام وشي:
«اولاد یا زوی وي یا لور، خو چې عورتینه په فرزند ډکه شي، نور یې تربیت لازم شي.» (خټک خوشالخان، دستارنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۶۵ـ ۶۶ مخونه)
خوشال په دستار نامه کې د همدې دولسم هنر په ترځ کې د ماشوم د لیک لوست د پیل کیدو توصیه داسې کوي:«... چې د څلورو کالونو شي، څلور میاشتي څلور ورځې، په لوستن دې کینوي ...» (خټک خوشالخان، دستار نامه، د پیښور چاپ، ۱۹۹۱ م کال، ص ۱۲۵)
خوشال لا هغه وخت د کوچنیانو د لیک لوست په برخه کې لکه د اوسنیو غوښتنو پر اساس ټینګار کوي چې د لیک لوست په برخه کې دې کوچني سره زور زیاتی نه کیږي:
«... چې اوستاد لره ورشي، په اول سبق یې مور پلار وبښل شي. معلم دې ورسره هنر کا چې آزار یې نه کا، د ده په زړه دې ور سره چلیږي. که هلک عالي فطرت وی، تر اوه کاله پورې سواد خوان شي ... تمام عمر که د تحصیل په کار کې تیریږي، سعادت دی او که نه دا هومره چې وکښل شول، دا خو دې وي» (دستار نامه، د پیښور چاپ، ۱۲۵ـ ۲۶ مخونه)
خوشالخان د دستار نامې د همدې هنر په بل ځای کې د کوچني په روزنه باندې د ټولني د اثراتو په باب داسې فرمایي:
«د هلک زړه لکه سپین کوره کاغذ هسې دی. هر چې پرې وکښي، هغه حرف پرې پریوزي. د اشرارو د صحبت اثر پرې وشي، اشرار شي، چې د اخیارو د صحبت اثر پرې وشي، اخیار شي.» (دستارنامه، د پیښور چاپ، ۱۲۷مخ)

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

خوشال په دستار نامه کي د ټولو مروجه علومو د زدکړي سپارښتنه کوي او په ټینګار سره وایي:«... تمام عمر که د تحصیل په کار کي تیریږي، سعادت دی او که نه دا هومره چي وکښل شول، دا خو دي وي ...»(دستار نامه، کابل چاپ ۶۶ـ ۶۷مخونه)
له دستار نامي نه علاوه د خوشال په منظومورو آثارو کي هم د کوچنیانو یادونه شوي ده او دهغوی له پاره څه اخلاقي، تربیتي، لارښووني شته. دغه رباعي یي ښه نمونه کیدای شي:

چي علم وکړي، عزیزه زویه
فهم پـه علـم، په عمل بـویـه
کـمکه ونـه، بـار داره ښـه ده
نـه پلـنه ونــه، بي بـاره لـویه

د خوشال په آثارو کي د هغه وخت او چاپیریال له غوښتنو او شرایطو سره سم ماشومانو او کوچنیانو ته پاملرنه شوي ده او حتی ویلای شو چي لا ډیر. هغومره چي خوشال ماشوم او کوچني ته ، دهغه روزلو اوسواد زدکړي ته، د هغه غوښتنو او پوښتنو ته پاملرنه کړي ده، د ده هیڅ هم مهالي شاعر او لیکوال نه ده کړي او حتی له ده نه ډیره موده وروسته هم د ده په اندازه پاملرنه هیڅ شاعر او لیکوال نه ده ورته کړي.
له خوشال نه وروسته د لویو شاعرانو لکه رحمان بابا او حمید مومند په شعرونو او آثارو کي یوازي د اولاد، فرزند یا زوی نومونه یاد شوي دي او یوازي په نصیحتونو یي بسنه کړي ده .
له هماغه پیل نه بیا تر معاصري دوري پوري موږ نه شو کولای چي دا ډول نصایح د کوچنیانو د ادبیاتو تر سر لیک لاندي فهرست کړو. د دي نصیحتونو ډیره سلنه د کوچنیانو میندو او پلرونو ته یو لړ نیمګړي لارښووني دي چي کوچنیان له هغو څخه په نیغه ګټه نه شي پورته کولای، هیڅ ډول هڅي ته یي نه شي چمتو کولای، نوځکه ورته په زغرده د کوچنیانو ادبیات نه شو ویلای.
په دي ډول د کوچنیانو د روزني او ادب په باب خبره را رسیږي معاصري دوري ته، یعني د چاپ د صنعت د رامنځ ته کیدو دوران ته او له چاپ سره سم د ماشومانو له پاره د ځانګړو خپرونو رامنځ ته کیدو ته، چي په معاصره دوره کي د اخبارونو له چاپ سره په ریښتیني توګه د کوچنیاو ادبیاتو خپل لومړني ګامونه پیل کړل .
په افغانستان کي د کوچنیانو ادبیات هیڅکله د یوی جدي او د پام وړ موضوع په ډول مطرح نه وه او نه ده. که په افغانستان کي د مطبوعاتو د رامنځ ته کیدو له وخت نه بیا تر نن پوري چي د کو چنیانو ادبیات وڅیړل شي، یا به هیڅ نه وي، که وي هم ډیره ډیر لږ او په نشت به حساب وي.
د کوچنیانو د ادبیاتو په باب څه باندي دیرش کاله پخوا ما کار پیل کړ. د شپیتمي لسیزي په پیل کي دغي تشي ته زما پام شو. متې مي بډ وهلي او کار مي پیل کړ. په خپله کورنی کي دننه او د باندي له کورنی نه مي موضوع له ځینو قلموالو، مشرانو او استادانو سره شریکه کړه. ځینو زړه سواندو و هڅولم چي ډیره په زړه پوري، نوي او اړینه موضوع ده، کار او څیرنه باید پیل کړم.
هماغه و چي کار مي پیل کړ. نه مي رسمي دولتي کتابتونونه پریښودل او نه شخصي، چیري مي چي د کوچنیانو د ادب په باب د موادو او آثارو پته لګوله ورتلم به، یاد داشتونه به مي اخستل او خپل نظر او تبصری به مي ور باندي لیکلي. ۱۳۶۵ کال کي مي د هغه وخت د امکاناتو او لاس لرلو موادو په رڼا کي خپل کار بشپړ کړ. څو رسمي موسسو ته مي کتاب د چاپ له پار ور وړ. چا نیغ په نیغه د «نه» ځواب راکاوه او چا په نن سبا غولولم.
کتاب اصلا باید د افغانستان د لیکوالو ټولني د کوچنیانو ادبیاتو ځانګي چاپ کړی وای، خو د هغي اداري مسولینو را ته و ویل چي د اوس له پاره د دي موادو چاپ ته موږ اړتیا نه لرو. په پای کي د ځینو دوستانو په څو ځلي هیلي او ټینګار سره او د ښاغلي اکبرکرګر په خاصه پاملرنه چي هغه وخت د چاپ او خپرونو د دولتي کومیتي رییس و، د همدي کومیتي له خوا په ۱۳۶۶ کال کي چاپ اوخپورشو.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزي بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکي په خیر و لولئ

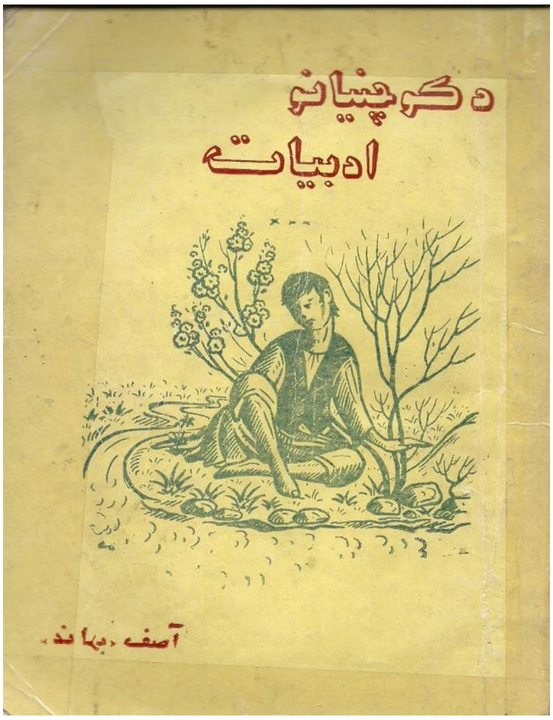

ز ه دا دعوا نه لرم چي دا کتاب به هیڅ ډول نقیصه ونه لري او بشپړ به وي. د دې اصل پر بنا چي:«چیرته چي کار شته، هلته تیر وتنه هم شته»، خامخا به زما په اثر(د کوچنیانو ادبیات) کې هم تیر وتنې وي، خو دا په جرآت او مسولیت سره ویلای شم چي د هغه وخت د شته موادو او امکاناتو په چو کاټ کې ما خپله خواري تر وروستی پولې پورې، تر هغه ځایه چي زه پوهیدم، تر سره کړه.
کله چي کتاب له چاپه راووت، ما د هماغه کال مطبوعاتي جایزې ته هم کاندید کړ او ډاډه وم چي ډیره نوې موضوع مي را سپړلې، څیړلې او نوي مواد مي د څیړني او تحقیق ډگر ته را ایستلې دي او د دولت او فرهنگیانو پام مي داسي یوې موضوع ته اړولی دی چي ډیره اړینه او ضروري ده، نو خامخا به لومړی درجه مطبوعاتي جایزه گټم، خو د جوایزو په کومیټه کي ناستو ښاغلو د هغه وخت د ځینو شاید سلیقوي یا سیاسي ملحوظاتو په نظر کي نیولو سره ماته دویمه درجه مطبوعاتي جایزه و ټاکله، خو زما پام دومره جایزې ته نه و، لکه د کتاب خپریدو ته چې و.
د دې خبرې یادول اړین گڼم چي د مقالو دغه سلسله(د کوچنیانو ادبیات، تاریخي پس منظر، اوسنی حالت) چي ما (آصف بهاند) پیل کړې ده، زما د پاسني یاد کتاب(دکوچنیانو ادبیات) بیا ځلي خپرول نه دي، بلکي په دې مقالو کي زما موخه او هڅه دا ده چي د کوچنیانو دادبیاتو د تاریخ په رڼا کي اوسنی حالت وڅیرم، شوي کارونه معرفي کړم، امکانات یې وپلټم او شته ستونزې په نښه کړم، د حل لارې ورته پیدا کړم.
د مقالو په دې سلسله کې زه له خپل کتاب نه چیرې چي لازمه وه، نقل قول به کوم، او ځیني مواد به د استناد په ډول ورنه را اخلم، خو دا د دې مانا نه رسوي چي زه د کوچنیانو د ادبیاتو په باب د خپلو هغو تیرو خپرو شوو موادو د بیا خپرولو هڅه کوم.

د څلورمي برخي پای

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنی د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له راالیرلو مخکې په ځیر و لولـئ